

Kapitel 3

At tale med børn:

Samtaler med børn opleves af mange som noget meget specielt og noget, som kræver en særlig uddannelse at udføre korrekt. Det er lidt underligt, da alle voksne selv har været børn, og alle i skoleverdenen er sammen med børn på en eller anden måde. Alligevel er der en forestilling hos mange voksne, at det at tale med børn er en videnskab for sig selv.

Med begrebet "samtaler", "snakke" eller "at tale med et barn" er der selvfølgelig en medbetydning af, at det ikke er en helt almindelig samtale. Det ligger ofte implicit i begrebet, at barnet skal lukke sig op. Det er endnu en af de mystiske ting ved børn, set fra voksehøjde: Børn siger næsten altid, at de ikke ved, hvorfor de har det, som de har, eller gør som de gør. Det kan umuligt passe, at en 7 årig dreng ikke kan gøre rede for, hvorfor han kastede en snebold efter nogle piger på det modsatte fortov! Sådan noget sker ikke bare!

På den ene side er det en gåde, hvorfor det skulle være særligt svært at tale med børn, og på den anden side må jeg sige, at jeg desværre har set rigtig mange eksempler på voksne, som vitterligt ikke kan tale *med* børn. Rigtig mange voksne taler *til* børn. Tanken med dette kapitel er at give nogle idéer til, hvordan du kan vise vejen og blive en rollemodel for andre voksne ift *at tale med børn*. Jeg vil ikke kalde det en guide til terapeutiske samtaler, men omvendt er det samme tænkning der ligger bag samtaleteknikken uanset, hvilken sammenhæng du taler med barnet. Personligt gør jeg meget ud af at fortælle, at det ikke er terapeutiske samtaler også selvom det til forveksling ligner. Det gør jeg fordi jeg netop mener, at denne måde at tale *med* børn på, bør udbredes til alle sammenhænge, hvor voksne taler med børn.

Hvad er det, som gør samtaler med børn så specielt?

Det specielle ved børn er, at de ikke er så fysisk store og ikke har helt lige så mange ord på repertoiret som de fleste voksne. Det lyder banalt, men jeg vil påstå, at de to parametre spiller den væsentligste rolle, ift. hvorfor mange voksne finder samtaler med børn så vanskelige.

Den fysiske størrelse spiller en ikke uvæsentlig rolle, specielt når børn bliver skældt ud eller skal stå til regnskab for noget, de har gjort.

Den sproglige dimension er måske lettere at forstå, og det er også den, som gør mange voksne bekymrede for samtaler med børn. Forstår barnet mon, hvad der bliver spurgt om, og hvis det gør, har det så ord for at udtrykke, hvad det virkelig føler og tænker?

Det er et reelt dilemma i samtaler med børn, at børn ikke har så veludviklet et ordforråd, men det er ikke et uoverkommeligt problem. Det kræver blot, at vi er lidt mere omhyggelige med vores formuleringer og måske bruger tegninger til at understøtte samtalens ord.

Nysgerrighed:

Nysgerrighed er noget af det vigtigste i mødet med andre mennesker. Det er ikke altid socialt acceptabelt at være nysgerrig, og det er ikke sjældent, at jeg hører børn (og mig selv for den sags skyld) få at vide, at de (jeg) ikke skal være så nysgerrige.

Det er ikke decideret et skældsord, men det har i mange sammenhænge negative medbetydninger. Imidlertid er nysgerrighed en nødvendighed for at få ny viden, og min erfaring er, at det værste, man kan gøre i samtaler med andre mennesker, er at holde op med at være nysgerrig.

Noget af det, som kan dræbe nysgerrigheden, er vores forestillinger om, hvad man kan tillade sig at spørge om, og især hvor man IKKE kan tillade sig at være nysgerrig. Kan man spørge en kræftsyg pige, hvordan det er at have tabt håret? Kan man spørge et barn, som har mistet sine forældre, om de tænker på dem? Skal man ikke spørge på en ordentlig måde? Min erfaring er, at det er vigtigere at spørge på en "forkert" (læs: måske lidt klodset formuleret) måde end slet ikke at spørge.

Spørgsmål med valgmuligheder:

Det kan være rigtig svært for børn at forholde sig til store åbne spørgsmål, som "hvordan går det?", eller "hvordan har du det i skolen?". Rigtig mange forældre kan skrive under på, at deres børn aldrig har oplevet noget i skolen. Svaret på spørgsmålet: "*Hvad har du lavet i skolen i dag?*" bliver ofte besvaret med "*ik' noget særligt!*". Og spørgsmålet om, hvordan de har haft det, eller hvordan det er gået, bliver besvaret med "*fint!*".

Problemet med de store åbne spørgsmål er, at de giver alt for mange svarmuligheder og børn vil så nødtigt skuffe de voksne. På spørgsmålet om hvad et barn har lavet i skolen er der uendeligt mange svar set fra børnehøjde. Spørgsmålet kan bl.a. henføre til, hvad de har leget i frikvarterene, hvem barnet har siddet ved siden af, hvilke fag de har haft, og hvad frokosten bød på.

Når man skal tale med børn, er det derfor vigtigt at fokusere spørgsmålene lidt, og fx spørge "*Hvad fik du til frokost?*" eller "*hvad lavede I i dansktimen i dag?*"

Hvis emnet for spørgsmålene er noget, som egentlig ikke interesserer barnet synderligt, skal de voksne hjælpe barnet med svarkategorier. Det bliver lidt i stil med legen "20 spørgsmål til professoren" (hvor man med 20 spørgsmål skal gætte et ord) og kan virke lidt tungt, men det er en kæmpe hjælp for barnet.

- "Hvad fik du at spise til frokost i dag?" Barn: "Ka' jeg ikke huske!"
- "Havde du madpakke med, eller købte du i boden?" Barn: "Madpakke!"
- "Brød eller noget i plasticbøtter?" Barn: "Brød, tror jeg. Er madpandekager brød?"

Pointen med disse spørgsmål er at spore barnet ind på, hvad det fik med i madpakken og hjælpe barnet med at forstå, hvad det er, vi gerne vil have svar på. Som regel behøver du ikke spørge på denne måde mere end et par gange, så ved barnet godt, hvor det er, vi vil hen med vores nysgerrighed.

Det er også en rigtig god idé at give barnet en ultra kort begrundelse for spørgsmålene, så barnet bliver i stand til at sætte spørgsmålet ind i den rette sammenhæng. Fx "Jeg spørger, fordi jeg ikke vil lave det samme til aftensmad, som du fik til frokost."

Grunden til, at jeg skriver, at det skal være ultrakort er, at jeg har erfaring med, at voksne tit roder sig ud i lange forklaringer til børn for at sikre sig, at deres spørgsmål er forstået. Resultatet er, at børnene bruger al deres opmærksomhed på at forstå, hvad det er, de voksne vil fortælle dem og helt glemmer, hvad de selv tænker om emnet.

Børn som har brug for at "åbne op og betro sig":

Det er ikke sjældent, at jeg oplever, at voksne ønsker, at jeg skal "åbne barnet op" og få det til at tale om det, som tynger. Det kan være forældre, lærere og pædagoger, som har en forventning om, at jeg har nogle særlige redskaber til at "åbne" børn.

Bortset fra, at jeg altid får billeder af kirurgiske indgreb, når nogen beder mig "åbne" børn, så giver det ikke rigtig mening at søge efter et barns egentlige og dybtfølte mening om eller ønsker til noget. Grunden til, at det ikke giver mening, er dels, at børn er super loyale overfor de mennesker, der betyder noget for dem, og dels at børn er vant til, at voksne som regel stiller spørgsmål, som de voksne kender svaret på.

Jeg har oplevet, at mange voksne mener, at børn, der ofte svarer "*det ved jeg ikke*" på de voksnes spørgsmål, forsøger at dække over noget.

Ud over at det rent faktisk kan være sandt, at barnet ikke kender svaret på de voksnes spørgsmål, så kan det også handle om, at barnet ikke ved, hvad de voksne vil med deres spørgsmål. Min erfaring er, at børn som regel altid gerne vil samarbejde med voksne, og dette ønske om at samarbejde kan desværre give sig udtryk i, at de netop giver det svar, som de ved, ikke vil afbryde samarbejdet.

Børns erfaring med voksne er hovedsageligt, at de voksne selv kender svarene på de spørgsmål, de stiller. Specielt i en skolesammenhæng. Derfor er det nødvendigt at præsentere barnet for, hvad disse spørgsmål går ud på. Spørgsmålet: "*Hvordan har du det i din klasse*" er ikke det samme som "*Hvad hedder hovedstaden i Frankrig?*", men det er vi voksne ikke altid så gode til at formidle.

Tvært imod. Vi kommer med små bemærkninger og gennem mimik og lyde til at udtrykke, hvad vi tænker, at barnet skal svare.

Til spørgsmålet "Hvordan har du det i din klasse?" kan barnet måske svare "Ikke så godt..", hvortil den voksne hurtigt kan komme med en bemærkning som "Men du legede da med Bella i sidste frikvarter!". Korrekt eller ej, så har barnet opfattet, at ved spørgsmålet "Hvordan har du det i din klasse?" er der svar, der er mere rigtige end andre.

Og fordi de fleste børn gerne vil samarbejde med de voksne, vil de som regel undlade at holde fast i, at de rent faktisk har det svært i deres klasse.

Løsningen er at bruge barnets ord og spørge ind til betydninger af ordene, samt at gentage OG vise at du som voksen rent faktisk ikke kender svaret, på de spørgsmål du stiller.

Gensvaret på barnets svar ("ikke så godt") kunne være: "*Hvad vil det sige for dig ikke at have det så godt?*" Måske med en tilføjelse om at vi alle har forskellige opfattelser af, hvad det vil sige ikke at have det så godt.

Skilsmisser og andre konflikter mellem betydningsfulde voksne:

Det er helt umuligt at forestille sig, at det er muligt at få et barn til at give udtryk for sin mening om noget, hvis barnet ved eller på nogen måde har mistanke om, at de betydningsfulde voksne er uenige med barnet om emnet.

Loyaliteten er altoverskyggende, og det giver ikke mening at forestille sig, at et barn kan mene noget som helst fornuftigt om et emne, som dets forældre ikke er enige om. Det er alt for farligt for et barn i en sådan situation at udtale sig. Faren for at komme til at såre én af de personer, som betyder alt for dem, er alt overskyggende. I det hele taget giver det ikke mening at forestille sig, at mennesker har en indre "sand" kerne, som det er muligt at komme ind til. Vi er sociale individer, og vi lever vores mentale liv i det sociale. Det er vigtigt at huske på, når du taler med et barn. Barnets ønsker, tanker, meninger og forventninger er altid afstemt efter den sammenhæng, som barnet indgår i. Og hvis sammenhængen er konfliktfyldt, så er det som regel en umulig opgave at bede et barn om at skulle vælge side mellem to mennesker, det holder af. Og det opleves som at vælge side, fx at bede et skilsmissebarn fortælle noget så simpelt som: "*Hvor er det lettest at lave lektier? Hos mor eller far?*". For nogle børn opleves sådanne spørgsmål som, hvis vi spurgte en forælder: "*Hvem af dine børn kan du bedst lide?*"

Sex og vold og fortrolighed:

Når og hvis børn begynder at tale om seksuelle overgreb, som de enten selv har oplevet enten som krænker eller krænket eller har oplevet, at andre har været udsat for, skal du være meget påpasselig med at spørge videre ind til emnet. Det samme gælder, hvis barnet har været udsat for vold i familien. Har volden fundet sted på skolen mellem børn, er det en anden sag, da det handler om skolens interne anliggende. Vold i familien og seksuelle overgreb er strafbare handlinger og

derfor noget, som politiet skal tage sig af. Der er oprettet specielle børnehuse rundt om i landets regioner, hvor politiet sammen med specialuddannet personale kan afhøre børn. Begynder du at tale med barnet om disse emner, kan du være med til at påvirke barnets vidneudsagn, så jeg vil anbefale, at du undgår at gå videre ind i en sådan samtale. Lad barnet tale ud, og hvis du ikke har noget at skrive med og på, så få straks fat i det og bed barnet gentage, så du ordret kan notere ned, hvad barnet fortæller. Fortæl derefter barnet, at du er nødt til at tale med andre voksne om det, som det lige har fortalt og betryk barnet i, at de andre voksne nok skal tage hånd om problemet. Sørg for at nogen er sammen med barnet og kontakt derefter straks politiet og/eller de sociale myndigheder.

Det er ligeledes vigtigt at huske på, at det kun er sundhedspersonalet på skolen (dvs sundhedsplejerske og tandteknikere), der har tavshedspligt ift viden om kriminalitet. Derfor kan du egentlig ikke tilbyde barnet din fortrolighed. Det er dog sjældent aktuelt, og hvis barnet fortæller noget, som du er nødt til at tale med dets forældre om, så tal med barnet om, hvordan du kan formidle det.

Forældre har krav på at vide, hvad du taler med deres barn om, men langt de fleste forældre er tilfredse med en mere overordnet beskrivelse af samtalen. Min erfaring er, at selv de vredeste forældre accepterer, at jeg ikke kan huske ordret, hvad jeg har talt om med deres barn.

Kriminelle handlinger skal altid videreformidles, så hvis en ung fortæller om noget kriminelt, så er det en rigtig god idé enten at afbryde den unge og fortælle, at de skal vide, at du IKKE har tavshedspligt. Ligeledes hvis du har mistanke om, at de vil fortælle om noget, som du er nødt til at gå til politiet med, så start samtalen med at fortælle den unge om din skærpede underretningspligt.

Især psykologer er udfordrede i denne sammenhæng, fordi der er en generel opfattelse af, at psykologer er nogen, som man kan betro sig til om alt og at de ikke går videre med det. Ligesom forældre har ret til at få at vide, hvad du taler med deres barn om, så skal psykologer i PPR også underrette om kriminelle forhold, uanset hvilke aftaler de har med barnet, den unge eller forældrene.

Ucharmerende og kedelige børn:

Især som psykolog i skoleverdenen kan det være tabubelagt, hvis du støde på børn, som du har svært ved at tale med af den ene eller anden grund. Netop derfor er det uhyre vigtigt at have et rum for netop at kunne tale om det på en ordentlig måde og finde ud af, hvordan det bliver muligt at forbinde sig også til disse børn, uden at tillægge børnene skylden for at det er svært.

Det er ikke alle børn, som er lige interessante at tale med. Der er børn, som kan opleves som utiltalende, ja nærmest frastødende. Da det på mange måder er en uacceptabel holdning til børn, er det vigtigt at have mulighed for at tale om dette og sammen med andre finde en måde at møde barnet på, så det ikke oplever sig afvist. Også du vil opleve, at nogle børn, kan være rigtig svære at synes om, i hvert tilfælde til en start. At foregive, at du kan lide alle børn gavner ikke de børn, som

du har svært ved at møde, fordi du let kommer til at tillægge barnet negative intentioner - noget du ikke vil gøre med et barn, som du synes godt om.

Jeg har et par enkelte gange oplevet at møde børn, som jeg har haft meget svært ved at finde noget positivt hos. Det, som har hjulpet mig i sådanne situationer, har været at tale med personer, som godt kunne se noget positivt hos barnet. Jeg har også haft held med at hjælpe andre voksne til at se noget positivt i et barn, som de omtalte i meget negative vendinger. Det har jeg gjort ved at tale med både barn og voksen samtidig og gennem samtalen med barnet, vise den anden voksne nogle nye sider hos barnet.

Der har også været enkelte situationer, hvor jeg har været nødt til at bede andre tage samtalerne med barnet, fordi jeg har været bekymret for, at jeg ikke kunne styre min irritabilitet i form af mimik eller toneleje overfor barnet. Ofte har det været noget ved barnet, som har provokeret mig, men som jeg ikke umiddelbart har kunnet finde ud af, hvad var, før noget tid efter. I sådanne situationer har det været godt, at en kollega eller samarbejdspartner i en periode har kunne overtage samtalen, så min udtalte irritation ikke kom til at fylde for meget.

En anden situation, som kan være vanskelig at arbejde med ift. samtaler med børn er kedsomhed. Disse situationer handler ofte om, at det er rigtig svært at forbinde sig til barnet. Det er rigtig skidt at tale med en person, som ikke gider høre på én, uanset hvor gammel man er. Og det er ikke alle børn, som er lige gode til at fange og holde den voksnes opmærksomhed... Og til det er der blot at sige, at det ikke er barnets ansvar, om samtalen er spændende eller interessant. Det er altid den voksnes ansvar at kunne forbinde sig til barnet. Man kan måske sætte spørgsmålstejn ved, om alle samtaler skal være interessante og spændende, og til det er svaret selvfølgelig "nej". Ikke desto mindre er det rigtig uheldigt for dialogen med et barn, hvis barnet mærker, at det ikke har din fulde opmærksomhed.

Midlet, til at overkomme dit opmærksomhedsproblem eller den manglende interesse for barnets fortælling, er hverken kaffe eller intensivering af spørgsmålene. Det kan til gengæld være at foretage sig noget aktivt sammen med barnet, som fx at tegne eller skrive sammen. En anden teknik kan være at kaste bold til hinanden, mens I taler, skiftes til at stille spørgsmål til hinanden, spille kort eller gå en tur sammen. At forsøge at skjule et gab eller dække over, at man ikke har hørt efter, hvad barnet har sagt er håbløst. Det bliver altid opdaget og er ikke godt for nogen. Hvis du vitterligt er træt, sløj eller har dine tanker et andet sted, så sig det til barnet i stedet for at forsøge at skjule det. Selv helt små børn har forståelse for, at du kan have dine tanker et andet sted.

Understøttende tegninger:

Samtaler med børn kan som regel gøres væsentlig mere flydende, hvis barnet og den voksne tegner og skriver, mens de taler. Det kan være så primitivt som at skrive nogle tal ned, hvis I taler om flere ting samtidig. Det bliver så meget lettere at forholde sig til nr. 1. ift. nr. 3, hvis du samtidig kan pege på de to tal, mens I snakker. Der er ingen regler og ingen metode, som er mere brugbar end andre ift. bestemte emner. Det handler udelukkende om at have et mentalt og ikke

mindst visuelt anker at støtte sig til i samtalen. Hvis I taler om, hvad der skete på boldbanen, så er det selvfølgelig en god idé at tegne boldbanen. Og det behøver hverken at ligne eller have de rette dimensioner. Det handler udelukkende om at have noget synligt at hægte de talte ord op på, så de ikke forsvinder så let.

Tegneseriesamtaler:

Tegneseriesamtalen er en fremgangsmåde, som hjælper barnet med at få styr på årsag og virkning, sætter ord på følelser og hjælper barnet med at få indblik i andres intentioner.

Selve fremgangsmåden er ganske simpel: Du skal bruge et papir (helst A3) og en blyant, og så skal du ellers bare tegne tændstikfigurer som referat ift. det, som barnet fortæller. Det er vigtigt, at du er hoved-illustrator, men barnet må godt rette på dine tegninger, hvis du kommer til at tegne to kammerater i stedet for tre eller lignende.

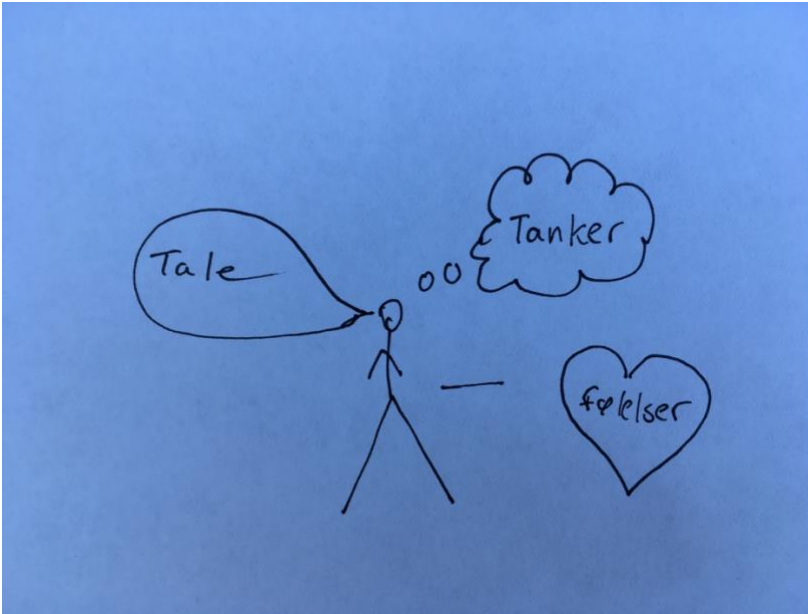
Fremgangsmåden er især brugbar ifm. børns oplevelse af konflikter, men kan bruges i alle sammenhænge, hvor det kan være svært at finde hoved og hale i barnets forklaringer om et hændelsesforløb.

Start altid med at spørge barnet, hvem der var involveret i konflikten eller episoden, så persongalleriet i form af tændstikpersonerne kan blive tegnet.

Spørg derefter, hvad der først skete. Det er ofte en god idé at starte lidt inde på papiret, da begyndelsen som regel ikke er der, hvor barnet starter sin beretning. I samtalen viser det sig ofte, at noget var gået forud, som barnet (eller de voksne) havde overset.

Når barnet har fortalt om konflikten, kommer spørgsmålene: *"Hvad sagde du?, Hvad sagde X?, Hvad sagde Y?"* osv. Det kan de fleste børn svare på, om end de måske ikke altid kan huske den præcise rækkefølge af ordvekslingen. Du kan hjælpe barnet med spørgsmål som: *"Sagde han, at du var dum før eller efter at du taklede ham?"*. Du behøver ikke skrive alle udtalelser ordret, men kan nøjes med at skrive stikord i taleboblen.

Selvom barnet siger noget u hensigtsmæssigt, eller noget der ikke virker korrekt, så undlad at gribe ind eller rette barnet. Hvis det er vigtigt at rette barnets opfattelse, så vent med at komme med rettelser og alternativer, til det som barnet siger, til I er færdige med barnets beskrivelse af hele hændelsesforløbet. Dette er især vigtigt, hvis du har forældre, lærer eller pædagoger med til en tegneseriesamtale. Min erfaring er, at det er meget vigtigt for voksne at rette børn i deres "fejlopfattelser" med det samme, uden at høre hele barnets fortælling til ende. I stedet for at forsøge at fortælle dem, at det er barnets opfattelse og at de kan have haft en anden opfattelse, så sig blot: *"det vender vi tilbage til, når vi er færdige"*. Oftest er det ikke nødvendigt at vende tilbage til "fejlopfattelsen" for der er sjældent tale om fejlopfattelser fra barnets side, men derimod voksne, som ikke har givet sig tid til at lytte til og forstå barnets samlede oplevelse.

Udsagnene fra de forskellige parter skrives i stikord i talebobler.

Næste niveau kan være lidt sværere: Her skal du spørge ind til personernes tanker og følelser. Det gør du ved at spørge: "hvad tænkte du, da han sagde xx? Og hvad tror du, at han tænkte, da han sagde xx". Og på samme måde med følelser: "hvordan havde du det og hvordan tror du, at han havde det?". Nogle børn benægter, at de kan vide, hvad andre tænkte og følte, og det er jo også korrekt. Derfor er det vigtigt at pointere, at det kun er gæt og det kan være en god idé at komme med valgmuligheder til barnet: "Kunne X være ked af det og tænke, at det var tarveligt?"

Jeg skriver de forskellige aktørers tanker i tankebobler (skyer) og i hjerter.

Når hændelsesforløbet er gennemgået med en 4-8 tegninger eller sekvenser, kan du gå tilbage i fortællingen og tale med barnet om, hvorvidt der var alternative handlinger, som kunne være interessante at prøve næste gang, og som måske ville give udslag i et mere hensigtsmæssigt udfald. Det er også her, at du kan tilbyde rettelser og alternative forståelser, hvis det er nødvendigt, som ovenfor nævnt.

Det er oplagt at tage udgangspunkt i tegningen i de spørgsmål, som er interessante at få besvaret omkring barnets liv. Når jeg bruger børns tegninger af deres familie, så er det mest som et fysisk holdepunkt i samtalen med barnet. Det er meget lettere at tale om relationer til personer, som man kan se.

Overordnet plejer jeg at stille spørgsmål, som går på relationerne:

- Hvordan har du det med dine søskende/forældre/mors nye kæreste?
- Hvordan har dine forældre/søskende det med hinanden?
- Hvordan har dine forældre/søskende det med dig?
- Er der noget, du kunne tænke dig var anderledes?
- Tror du, der er noget, som de andre kunne tænke sig var anderledes?

Alt efter barnets alder og dit kendskab til barnet kan ovenstående spørgsmål udbygges og nuanceres. Også her er det nogle gange nødvendigt at spørge i dikotomier, som "Leger du oftest godt med dine søskende, eller synes du, I skændes meget?" og taksonomier: "Hvem er du mest/mindst sammen med, og hvordan vil du placere de andre?"

Sociogram:

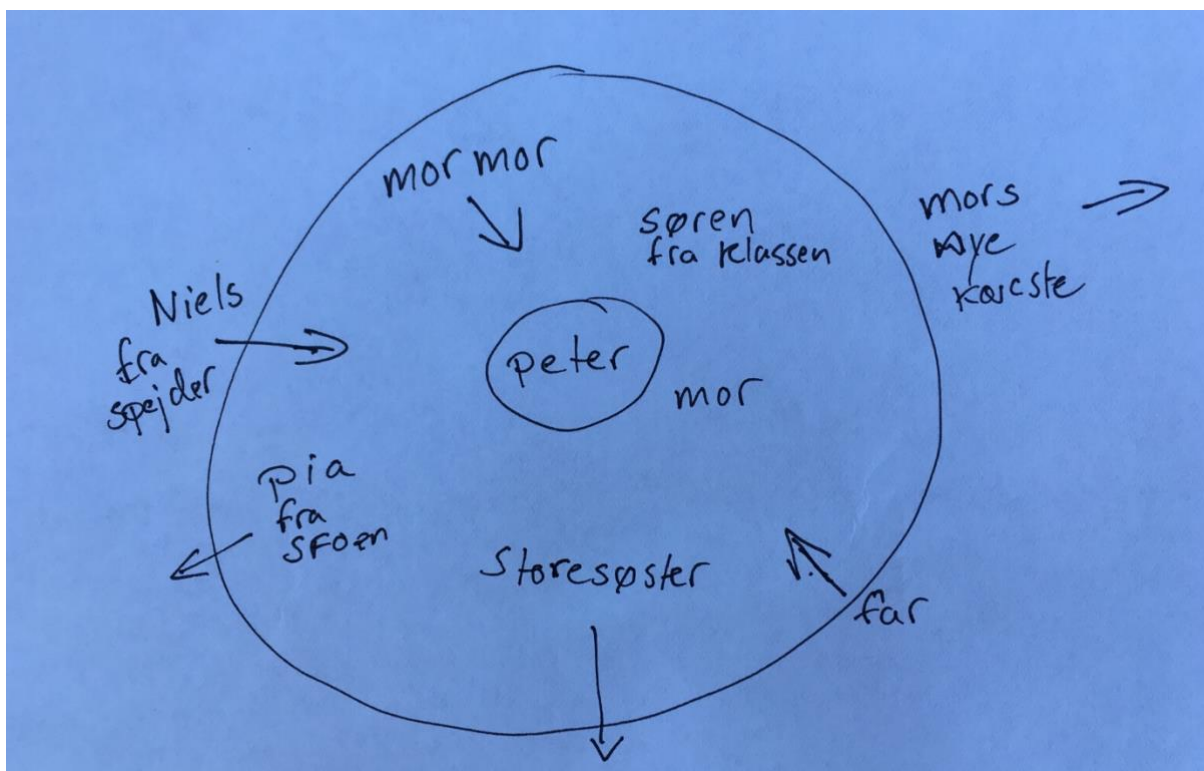
En struktureret måde at tale med børn om deres relationer er ved at bruge et socio-gram. Det går i al sin enkelthed ud på, at du skriver barnets navn på midten af et stykke papir. Udenom barnets navn sætter du en ring. Derefter sætter du endnu en ring med på ca. 12 cm i diameter omkring barnets navn. Mellem de og inderste ringen om barnets navn kan du skrive "nære eller tætte", og yderst kan du skrive "fjerne eller ikke så tætte", men det giver ofte sig selv, hvor langt væk fra sig selv, at barnet placerer de forskellige personer i dets liv.

Derefter spørger du barnet om de mennesker, der er i dets liv. Hvis barnet ikke rigtig kan komme på nogen, så spørg til forældrene, søskende, andre familiemedlemmer (bedsteforældre, mostre, onkler, fætre og kusiner), kammerater i skolen, fra børnehaven og i fritiden.

Når navnene på de forskellige bliver nævnt, så spørg barnet hvor tæt det er på den pågældende person. Jeg beder barnet sætte en prik på papiret og skriver så navnet over prikken. Når alle personer i barnets liv er blevet tegnet ind, spørger jeg barnet, om der er noget, de kunne tænke sig var anderledes. Det kan være, at de godt kunne tænke sig, at en fjern kusine kom tættere på, eller at en kammerat fra klassen skulle lidt væk. Det markerer jeg med pile, der går fra personen og hhv. væk fra barnets navn eller hen mod barnets navn.

Metoden er god til at tale med barnet om, hvordan det ser verden lige nu, og hvilke ønsker barnet har til sine nære relationer. Det er ikke altid, det giver noget interessant at tale om, men ofte giver det visuelle overblik over barnets relationer som også giver barnet en større forståelse af dets sociale liv. Det kan også give de voksne omkring barnet en viden om, hvordan barnet opfatter dets

forhold til omverdenen. Jeg har oplevet børn, som har placeret en forælder i den fjerne ring, og som var godt tilfredse med, at de fx ikke så deres far så ofte. Og jeg har oplevet, at sociogrammet har givet anledning til, at de voksne måtte genoptage forbindelsen til bedsteforældre, som barnet savnede. Det har i nogle situationer også givet anledning til at tale med barnets lærere om, hvem det blev sat sammen med i opgaver, fordi sociogrammet gav barnet anledning til at fortælle om en meget dominerende veninde, som det egentlig gerne ville have hjælp til at tage afstand fra.

En simpel opstilling af de vigtigste aktører i Peters liv, med pile, som viser, hvem han vil hhv. forbinde sig mere eller mindre til. Tegningen skal helst være enkel og overskuelig.

Få ord:

Når jeg overværer voksne, der taler med børn, er de voksnes taletid ofte væsentlig større end børnenes. Det behøver ikke være et problem, men det kan være et problem, hvis meningen med samtalen er, at den voksne skal blive klogere på barnets tanker og ønsker.

Voksnes samtaler med børn er ofte præget af, at de voksne rigtig gerne vil sikre sig, at spørgsmålet er formuleret og forstået korrekt. For at sikre dette kommer der flere ekstra eksempler og parallelforklaringer, som fortæller det samme på lidt forskellig vis.

Effekten er desværre ofte, at barnet mister fokus på, hvad det egentlig er, de skal svare på.

Noget andet, som mange voksne er gode til, når de taler med børn, er at forklare. Voksne går tit i "forklarings-mode" eller laver måske endda *adultsplainning*, når barnet svarer tøvende, forkert eller uforståeligt på et spørgsmål. Og her tænker jeg ikke engang på, når voksne irettesætter børn. Når det sker, er der sjældent tale om noget, som kan defineres som samtaler.

Men uanset om det er en skæld-ud-monolog eller en interview-dialog, så er min erfaring, at voksne elsker ord, og når jeg ser på især drenge i de situationer, så er det helt fantastisk, så gode de er til at stille blikke på uendeligt, og bare se ud som om de lytter.

Hvis man ønsker sig viden om, hvad børn tænker, og hvis man ønsker sig, at barnet rent faktisk skal kunne huske noget af alt det, som de voksne fortæller, er begrænsningens kunst meget vigtig. Korte klare spørgsmål er bare bedre til samtaler med børn end lange monologer fra de voksnes side.

Men hvad så med al den viden og erfaringer som de voksne nu engang har? Skal barnet ikke oplyses? Jo da, men hver ting til sin tid. Hvis meningen er, at du vil have noget at vide om barnet, er det vel også rimeligt, at det er barnet, der fortæller, og at "voksenforedraget" sættes på pause - bare et kvarters tid.

Parallelblik:

Mange drenge har svært ved at sidde overfor en voksen og tale. De føler det som voldsomt intimiderende, at de voksne sidder og kigger dem i øjnene. For mange drenge forbindes denne type samtaler også med at få skæld ud og bemærkninger som "*så se mig i øjnene, når jeg taler til dig!*", hvilket ikke er befordrende for samarbejdet og dialogen.

Det er til gengæld min erfaring, at drenge er meget mere meddelsomme, når vi har parallel-blik. Når jeg skal tale med især drenge, så plejer jeg at tilbyde, at vi går tur. Piger får også tilbuddet, men de vælger oftere at sidde og snakke på mit kontor.

Man kan sige, at man ved parallel-blikket ikke har så god føling med barnets mimik og gestik, men til gengæld bliver samtalen mere utvungen og dynamisk. Dynamisk fordi begge parter kan rette opmærksomheden mod noget i omverdenen og tale om det, hvis emnet bliver for svært eller tungt. En måde at skabe parallelblik i et samtalerum kan være ved at benytte sig af tegninger af forskellig art. Spil kan også bruges, men det skal helst være ukomplicerede kortspil som Uno, der ikke kræver alt for megen opmærksomhed.

Hvis det kan være svært at tegne med et barn, eller hvis du ikke selv synes, at dine evner rækker til at kunne illustrere det, I skal tale om, kan man bruge forskellige samtalekort. Der er udgivet mange forskellige typer af kort med illustrationer af børn i forskellige sammenhænge. Ulempen ved samtalekort kan være, at barnet kommer til at gå mere op i, hvad der konkret er på billedet, end at fortælle om sit eget liv.

Som indledning til at tale om det, som er svært, kan samtalekort dog være en mulighed. Jeg plejer som regel at spørge barnet, hvad det tror, der sker på billedet, Hvad det tror, der er sket umiddelbart inden, og hvad der kunne ske bagefter. Jeg spørger som regel også ind til, hvordan barnet tror, personerne på billedet har det med hinanden.

Det er dog vigtigt, at du ikke kommer til at overfortolke barnets fortællinger. Brug det som en indledning til at tale om barnets liv og som en illustration på, hvordan du gerne vil tale med barnet om dets eget liv.

Hvad ønsker barnet og hvad er vigtigt for barnet?

I alt det ovenstående er der et vigtigt spørgsmål, som voksne ikke altid er så gode til at få besvaret på en ordentlig måde: Hvad ønsker barnet sig af livet eller bare af en konkret situation?

Der er flere grunde til, at voksne ikke får besvaret dette spørgsmål, men de to hyppigste er efter min erfaring, at de voksne mener at vide det, uden at de behøver at spørge, og/eller de spørger ikke, fordi barnets ønske alligevel ikke kan imødekommes.

Der er store udfordringer i at undlade at spørge barnet, om dets ønsker. Dels kan vi tage fejl, når vi tror at vi ved, hvad barnet ønsker sig, og dels er der også en vigtig lære i at tale med barnet om, at ønsker og bestillinger ikke er det samme. Det er ikke alt, man ønsker sig, som man kan få.

Det kan lyde banalt, men når jeg taler med børn, er jeg meget opmærksom på at formidle til barnet, at jeg har hørt dets ønsker, og at jeg vil bringe det videre eller undersøge, om det er muligt. Jeg siger hverken, at det er umuligt eller med sikkerhed muligt, men viser, at jeg har forstået og hørt barnets ønsker. Nogle voksne er bekymrede for, at man ved at spørge til ønskerne samtidig får tændt et urealistisk håb hos barnet. Det er imidlertid noget af det tristeste, jeg kan tænke mig: Et barn uden håb! Noget af det fundamentale ved os mennesker er netop, at vi kan arbejde med håb og drømme. Vores forestillingsevne og evne til at se ting, som ikke eksisterer, er en af de ting, som definerer os som mennesker. At tale med et barn om ønsker er at tale om barnets forestillinger om fremtiden. Min erfaring er imidlertid, at de fleste af de børn, jeg taler med, har meget beskedne ønsker til fremtiden. Når jeg fx taler med skilsmissebørn, så tror mange forældre, at børnene ønsker sig, at deres forældre kunne flytte sammen igen. Det er imidlertid min erfaring, at de ofte blot ønsker sig, at forældrene kan *tale* sammen igen. På trods af det, i mine øjne, beskedne ønske, er det imidlertid ikke altid, det kan lade sig gøre, at forældrene kan finde ud at indfri det ønske.

Nogle gange er det nødvendigt at stille uddybende spørgsmål til ønskerne for at finde ud af, hvad barnet mener. I den proces er jeg meget opmærksom på ikke at pådutte barnet min realisme, hvilket kan være noget af en udfordring. Fx er det svært, når man sidder med en pige, som ønsker sig at gå i gymnasiet med sine veninder, når man ved, at ingen af hendes lærere vil vurdere hende som egnet til gymnasiet. Jeg vil imidlertid ikke være den, som slukker drømmen. Til gengæld vil jeg gerne tale med hende, om hun har gjort sig nogle forestillinger om, hvad der skal til for at opnå denne drøm. I den samtale er det ofte barnet selv, som får indsigt i realismen om ikke med det samme så over tid. Hvis vi som voksne starter med at slukke drømmen, så har vi også gjort os skyldige i at fjerne håbet og dermed muligheden.

Ligealdigheder som ice-breaker.

Hvis det er svært at komme til at tale med et barn om alvorlige emner, kan det være en nødvendig omvej at tale med barnet om noget helt neutralt, som interesserer barnet. Mange voksne opfatter disse samtaler som ligealdige informationer og spild af tid.

Det som voksne opfatter som ligealdigheder, men som fylder i børnenes univers, kan fx være fodbold, Pokémon, Minecraft, YouTube eller Fortnite. Det er ikke et krav, at du interesserer dig for disse ting, for at kunne tale med børn, om end det hjælper på konversationen, at du ikke er helt blank på området. Det vigtigste er dog, at du er ægte interesseret i, hvad barnet fortæller. At tale med et barn om computerspil eller tegnefilm er lidt ligesom voksnes samtaler om vejret. Det er som regel det første danskere taler med hinanden om, hvis der ikke er andre oplagte emner. Vejr-samtalen er i virkeligheden en ret effektiv og ufarlig måde at finde ud af, hvad det er for et menneske, man står overfor.

På samme måde ser jeg også børnenes optagethed af diverse spil som en måde at finde ud af, hvad jeg er for en voksen, og om jeg virkelig er interesseret i deres liv, eller om jeg er endnu en voksen, som spørger, og selv giver svarene uden at lytte.

Nogle børn indleder med at fortælle meget indforstået om et emne, som de er optaget af, og hvis du som voksen ikke har den fjerneste idé om, hvad det er, som er vigtigt i barnets fortælling, så kan det være en god idé at spørge barnet om hjælp. Det skal dog gøres på en respektfuld måde, ved at du fx noterer de ord og begreber ned, som du ikke forstår, og først bagefter barnets talestrøm stiller uddybende spørgsmål. Hvis vi skal have børn til at fortælle på en ordentlig måde, så skal vi også vise dem, at vi kan lytte på en ordentlig måde.

Et lille ord om anerkendelse:

Når vi voksne taler med børn, har vi utrolig svært ved at lade være med at vurdere børnene. Det giver sig udtryk i alle de måder, vi møder børn på, og de færreste voksne tænker over, hvad det er, de siger, når de kommer med udtalelser som: "Det var flot!". Uanset om der er tale om ros for en tegning, en matematikopgave eller en formulering, så er der tale om en voksen-vurdering af barnets præstation. Der er forskellige holdninger til ros og anerkendelse, og jeg har mødt mange voksne, som synes, at det er noget pjat at skelne mellem ros og anerkendelse. Alle bliver glade for ros, er argumentet. Problemet er i mine øjne, at ros hører til en vurderingskultur, hvor noget er bedre end andet. Problemet opstår, når denne vurderingskultur optræder i andre sammenhænge, hvor den ikke giver mening.

Hvis et barn betror sig til en voksen, er det første de fleste voksne vil sige: "Hvor er det godt, du siger det!". Andre formuleringer kan være: "Det er flot, at du kan sætte ord på!" eller "Hvor er det godt set!". Det er måske harmløst ment fra de voksnes side, men det virker nu lidt underligt, at vi voksnes bedste svar er en vurdering af barnet. Et mere ligeværdigt svar kunne være "Hvor er jeg glad for, at du betror dig til mig!" eller "Det betyder meget for mig, at du fortæller det til mig". På

den måde opnår vi to ting. For det første formulerer vi os kun om, hvordan vi selv har det, og for det andet undgår vi at vurdere barnet eller dets udtalelse.

Hvis du tegner med et barn, eller barnet kommer med en tegning til dig, er det ligeledes bedst at undlade at rose tegningen, fordi det ikke er en tegnekonkurrence, barnet deltager i. Hvis barnet selv beder om din ros med ord som "Er den ikke flot?", vil jeg anbefale formuleringer som: "Det vigtigste for mig var at høre dig fortælle om din tegning" hvis det er en tegning, barnet har tegnet under en samtale, og hvis det er en tegning, som barnet kommer med, vil jeg blot sige: "Tak" og måske tale om hvad den forestiller og tankerne bag. Hvis et barn spørger mig, om deres tegning eller opgave er flot eller godt lavet, så stiller jeg så godt som altid et modspørgsmål som: "Er du selv tilfreds med tegningen/svaret" eller til lidt større børn som jeg kender: "Hvorfor er det vigtigt for dig at vide, hvad jeg mener?". Grunden til, at jeg holder tilbage med ros, er ikke, at jeg ikke synes at gode og store præstationer fortjener ros. Problemet er, at alt er blevet til en evalueringskultur, som gør os ude af stand til at forholde os til noget uden at skulle give det en karakter. Dertil kommer, at betydningen af alt, hvad børn gør, bliver til genstand for vurdering. Selv det helt lille barn, som peger på en fugl og siger "Se, en fugl!" får svaret "Ja, den er flot" fra en voksen. Idiotisk svar fra en voksen, som selv er vokset op i en præstationskultur. Et sådan svar giver kun mening, hvis vi gerne vil have, at børn fra de er helt små lærer, at alt er delt op i "flot" og "grimt".

Uanset hvad der er af holdninger til ros og måder at tale til børn på i forskellige sammenhænge, så er ros af enhver udgave bandlyst, når du taler med børn om svære ting. De skal virkelig ikke have karakter for deres præstation, men derimod opleve at de bliver hørt og forstået.

At få ros for sin præstation, når man har krænget sin sjæl ud, er lidt ligesom at få et kærestebrev tilbage med røde streger under de ord, som er stavet forkert og en kommentar om, at det er godt formuleret. Det hører ikke sammen.

At blive forstået er første skridt i at forstå andre.

Som jeg har nævnt flere steder i denne bog, formulerede psykologen Grethe Kragh-Müller engang en sætning, som jeg har gentaget for mig selv og andre i de sidste 25 år: "*For at forstå andre, skal man forstå sig selv og for at forstå sig selv, skal man være forstået*".

I al sin banalitet siger denne sætning, hvorfor det er så vigtigt at tale *med* børn og ikke kun *til* børn. Hvis vi skal lære dem at forstå andre, så er de nødt til at forstå sig selv, og det kan vi kun hjælpe dem med ved at være nysgerrige efter, hvem de er, og hvad de tænker.

Vi vil så gerne have, at børn, uanset alder, skal kunne forstå andre og især os voksne. For at fremskynde deres evne til at forstå os bruger vi ofte sætninger som "*Du kan nok forstå, at vi ikke har tid til at lege/læse en bog/putte...*" eller hvad det nu er, børnene gerne vil, at vi skal gøre med dem. Hvis vi i stedet for indledte disse sætninger med at vise, at vi forstår barnets ønsker, før vi formulerer, hvad vi mener, barnet skal forstå, vil barnet meget lettere kunne forstå os. Fx "*Jeg kan godt forstå, at du gerne vil lege/læse en bog/putte. Vi skal nok gøre det, lige så snart jeg har tid.*"

Der er mange neuro-affektive beskrivelser af, hvad det er, der sker i hjernen, når vi skal lære at forstå andre, og både spejl-neuroner og mentallisering fylder meget i litteraturen om børn. Jeg vil slet ikke bevæge mig ind i nogen af de mere eller mindre tænkte beskrivelser af, hvad der sker i hjernen. I denne sammenhæng er det ikke centralt, da mit udgangspunkt er konstruktivistisk. Det væsentlige er, at vores forståelse af, hvad det vil sige et være et menneske, er, at vi altid er afhængige af andre mennesker. Vi kan ikke blive et helt menneske, uden hjælp fra andre mennesker. Derfor er Grethes sætning genial i al sin banalitet, og den fortæller det samme som jeg mener er essensen af Vygotskijs lærer: Vi kan intet lære uden andre mennesker! Selv ikke vores indre følelsesliv og slet ikke evnen til at forstå andre.

Når vi, som voksne står med det lille utrøstelige spædbarn, begynder den første store gættekonkurrence i, hvad det er, spædbarnet vil have. Det er på mange måder den samme gættekonkurrence, vi skal fortsætte med, når børnene er blevet større, om end i en mere modificeret form.

Jeg har tidligere i dette kapitel skrevet om at spørge i dikotomier. Når en samtale bliver svær, og barnet lukker sig inde i sig selv eller bliver synligt vred, er det nødvendigt at gå fra spørgsmål til kvalificerede gæt, så vi viser barnet, at vi forstår, hvordan det har det. "*Jeg kan se, at det gør dig vred!*" eller "*Jeg tror, det er svært for dig at tale om!*" er måder, hvorpå du kan vise barnet, at du har set og forstået det. Gætter vi forkert, skal vi nok få det at vide, så vi risikerer ikke rigtig noget.

Affektregulering:

Når vi står overfor mennesker i stor affekt, har vi desværre ofte et noget antikveret repertoire til at få vores medmennesker i ro på. Hvis et barn begynder at slå, sparke, råbe eller kaste med ting, er de fleste voksnes reaktion, at de råber op og fortæller barnet, hvad det IKKE skal gøre.

Vigtigste punkt i enhver håndbog om børn (og voksne) i affekt er at sænke deres arousal-niveau. Som i førstehjælp, går det ud på som det absolut første, at standse ulykken! I forbindelse med børn, som er meget vrede, vil det sige at fjerne det eller dem, som gør dem vrede. At råbe af et barn er så godt som altid en superdårlig idé, men det er helt usandsynlig dumt at råbe efter et barn i affekt, for det er KUN med til at hæve deres arousal-niveau og gøre dem endnu mere vrede. Ligeledes er fastholdelser eller at hive eller bære et barn i affekt noget af det værste, vi kan udsætte børn og voksne for. Det svarer til at hælde benzin på et bål, for at slukke det. Det kan godt være, at barnet på et tidspunkt falder til ro, men ligesom med bålet så brænder det også først ud, når der ikke er mere benzin. Den hurtigste og mest effektive måde at møde et barn i affekt er ved at få det eller den væk, som er kilden til vreden og derved give barnet plads. Hvis man som voksen tør og er i stand til at bevare roen, er det utroligt effektivt at være i nærheden af barnet og med rolig stemmeføring blive ved med at vise, at man forstår og ser barnet, med sætninger som: "*Du er godt nok vred på Søren - du synes, han er SÅ irriterende*". Som regel skal der ikke så meget gætværk til, fordi de fleste børn kombinerer deres vrede med ret entydige verbale markører: "*Jeg slår ham ihjel!*" eller "*Jeg smadrer ham!*"

Men er det ikke at lade barnet få sin vilje, og lærer barnet så ikke, at det er i orden at te sig åndsvagt? Nej, fordi ingen bryder sig om at være ude af kontrol med sig selv og være i sine følelsers vold. Ved at fjerne årsagen til barnets vrede (og ikke barnet!) opnår vi, at barnet langt hurtigere bliver til at tale med. Og når den fysiske vrede er nogenlunde forduftet, så er det noget lettere at tale den verbale vrede ned. Først når det er sket, vil det være muligt at tale med barnet om konflikten og være nysgerrig efter at forstå, hvordan situationen blev oplevet af barnet.

Afsluttende bemærkninger:

Når vi voksne undlader at tale *med* børn, men vælger at tale *til* dem, glemmer vi også at forbinde os til dem. I vores iver efter at formidle alle vores livserfaringer til dem glemmer vi at være nysgerrige efter deres forståelser af verden.

Man kan måske sige, at de, som børn ikke forstår verdens kompleksitet og derfor, ikke rigtig kan bidrage med noget væsentligt, andet end kuriøse misforståelser af verdens sammenhæng. Jeg enig i, at børn langt fra altid skal medinddrages i alt og slet ikke skal bestemme noget, de ikke har forudsætningerne for at forstå og afgøre. Jeg mener dog, at de skal medinddrages i overvejelserne omkring de tiltag og aktiviteter, som kræver deres aktive medvirken og påvirker deres liv. Derfor er det vigtigt, at vi voksne taler med børn på en ordentlig måde, og hverken:

- Forhører dem
- Stiller dem ledende spørgsmål
- Stiller for åbne spørgsmål
- Er utydelige med vores intentioner.
- Holder foredrag, når vi gerne vil have svar
- Hæver stemmen

Samtaler med børn kræver lidt øvelse, og ofte kræver det også noget, som vi voksne ikke altid er i besiddelse af: tålmodighed. Det kan godt være, at samtalen går lidt trægt i starten, men det at tale med voksne, som reelt lytter, er noget, som nogle børn har brug for at lære. Det er de simpel hen ikke vant til. Mange børn har lært sig at sige "*Det ved jeg ikke*" eller "*Det kan jeg ikke huske*" som et universalsvar, som voksne som regel accepterer. Klog strategi, som dog betyder, at vi er nødt til at bruge tid på at komme bag om "*Det kan jeg ikke huske*" og vise dem, at vi reelt er interesserede i, hvad de mener og tænker.

Det kan godt være, at det er nødvendigt at starte med et par omgange med tavshed, ligegyldigheder, eller et spil Uno, men det er sjældent spild af tid.

Opsummering:

- Vær nysgerrig.
- Stil spørgsmål med valgmuligheder.

- Brug tegninger til at understøtte samtalen.
- Brug tegneseriesamtale til at hjælpe barnet med at understøtte årsagssammenhænge.
- Undgå for mange ord.
- Parallelblik letter samtalen - ikke mindst for drenge.
- Vi skal forstå børnene, før de forstår andre
- Et barn i affekt skal bringes ud af affekten, før de kan lytte til fornuft.

Supplerende litteratur:

Jesper Juul: Her er jeg, hvem er du?, Aggression og Fat det nu, forældre!

Ross W. Greene: Det eksplosive barn

Maria Dressler og Camilla Obel: Vredeshåndtering

Lise Merrild og Anne Vibeke Fleischer: Samtaler med børn

Haldor Øvreeide: At tale med børn

Elisabet Doverborg-Österberg og Ingrid Pramling: Om at forstå børns tanker

Grethe Kragh-Müller: Samspil og konflikter

